

Joanna
Gruba

**Ocena
słuchu
fonemowego
u dzieci
w wieku
przedszkolnym**

Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2012

Ocena słuchu fonemowego u dzieci w wieku przedszkolnym

*Mojej Mamie
książkę tę dedykuję*

NR 2949

Joanna Gruba

Ocena słuchu fonemowego u dzieci w wieku przedszkolnym

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2012

Redaktor serii: Pedagogika

Anna Nowak

Recenzent

Józef Porayski-Pomsta

Redaktor: Magdalena Białek

Projektant okładki: Paulina Dubiel

Redaktor techniczny: Barbara Arenhövel

Korektor: Barbara Jagoda

Skład i łamanie: Małgorzata Wasil

Copyright © 2012 by

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-226-2086-1 (wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-2323-7 (wersja elektroniczna)"

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 10,25. Ark. wyd. 12,0. Papier
offset. kl. III, 90 g Cena 16 zł (+VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.

M. Rejnowski, J. Zamiała

ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Spis treści

Wprowadzenie	7
1. Słuch fonemowy	9
1.1. Ustalenia terminologiczne	10
1.2. Rozwój słuchu fonemowego	13
1.3. Zaburzenia słuchu fonemowego	18
1.4. Narzędzia do oceny słuchu fonemowego	22
2. Mowa	25
2.1. Rozwój mowy	27
2.2. Zaburzenia wymowy u dzieci w wieku przedszkolnym	31
2.3. Narzędzia do badania artykulacji	39
3. Lateralizacja	41
3.1. Rozwój lateralizacji	46
3.2. Zaburzenia lateralizacji	48
3.3. Narzędzia do oceny lateralizacji	49
4. Metodologia badań własnych	51
4.1. Problemy badawcze i hipotezy	51
4.2. Narzędzia badawcze	54
4.3. Przebieg badań i metody badawcze	59
4.4. Charakterystyka badanej grupy	60
5. Analiza wyników badań własnych	67
5.1. Ogólna analiza opozycji istotnych w badaniu słuchu fonemowego	67
5.1.1. Analiza opozycji istotnych w badaniu słuchu fonemowego w grupie dzieci 3-letnich	69
5.1.2. Analiza opozycji istotnych w badaniu słuchu fonemowego w grupie dzieci 4-letnich	74
5.1.3. Analiza opozycji istotnych w badaniu słuchu fonemowego w grupie dzieci 5-letnich	78

5.1.4. Analiza opozycji istotnych w badaniu słuchu fonemowego w grupie dzieci 6-letnich	82
5.1.5. Analiza opozycji istotnych w badaniu słuchu fonemowego w grupie dzieci 7-letnich	86
5.1.6. Podsumowanie	90
5.2. Analiza zależności pomiędzy słuchem fonemowym a wadami wymowy u dzieci	92
5.2.1. Różnicowanie opozycji fonologicznych a wady wymowy u dzieci 3-letnich	94
5.2.2. Różnicowanie opozycji fonologicznych a wady wymowy u dzieci 4-letnich	96
5.2.3. Różnicowanie opozycji fonologicznych a wady wymowy u dzieci 5-letnich	98
5.2.4. Różnicowanie opozycji fonologicznych a wady wymowy u dzieci 6- i 7-letnich	100
5.2.5. Podsumowanie i wnioski	102
5.3. Analiza zależności pomiędzy modelem lateralizacji a słuchem fonemowym	104
5.3.1. Model lateralizacji a poziom słuchu fonemowego u dzieci 3-letnich	105
5.3.2. Model lateralizacji a poziom słuchu fonemowego u dzieci 4-letnich	106
5.3.3. Model lateralizacji a poziom słuchu fonemowego u dzieci 5-letnich	107
5.3.4. Model lateralizacji a poziom słuchu fonemowego u dzieci 6- i 7-letnich	108
5.3.5. Podsumowanie	110
5.4. Płeć a poziom słuchu fonemowego	111
Zakończenie	113
Aneksy	115
Bibliografia	159
Summary	163
Zusammenfassung	164

Wprowadzenie

Słuch fonemowy jest elementarną zdolnością, która umożliwia wykrywanie i odbiór informacji sensorycznej — brzmienia jednostkowych dźwięków mowy. Służy kształtowaniu systemu fonologicznego określonego języka w umyśle. Pozwala na weryfikowanie wypowiedzi różnych oraz na identyfikowanie takich samych. Prawidłowo rozwinięty słuch fonemowy stanowi konieczny warunek rozwoju percepcji fonemowej słów w zakresie ich analizy i syntezy¹. Jest również jednym z podstawowych procesów wpływających na umiejętność czytania i pisania.

Słuch fonemowy leży w kręgu zainteresowań różnych dyscyplin nauki: pedagogiki, pedagogiki specjalnej, surdopedagogiki, psychologii, logopedii, neurologopedii. Wszystkie wymienione dziedziny zajmują się badaniem prawidłowego kształtowania się mowy oraz słuchu fonemowego, a także wyjaśnianiem mechanizmów i czynników zakłócających ich prawidłowy rozwój. Prowadzenie badań dotyczących tych zagadnień zmierza do poznania norm rozwojowych oraz do wyznaczenia okresów, w których można wskazać na prawidłowy bądź nieprawidłowy rozwój mowy i słuchu fonemowego. Wiąże się to z opracowaniem wystandaryzowanych narzędzi diagnostycznych. Niestety, w pedagogice i naukach pokrewnych odczuwa się wyraźny niedostatek takich narzędzi. Opracowanie standaryzowanego testu do oceny słuchu fonemowego u dzieci w wieku przedszkolnym pozwoli zweryfikować dzieci rozwijające się prawidłowo oraz te, które odbiegają rozwojem od rówieśników². Dzięki takiej weryfikacji będzie możliwa dalsza, bardziej szczegółowa ich diagnoza.

Prezentowana publikacja przeznaczona jest dla nauczycieli pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, pedagogów, psychologów, logopedów,

¹ D. GALIŃSKA-GRZELEWSKA: *Percepcja fonemowa słów dzieci w wieku sześciu i siedmiu lat — osiągnięcia rozwojowe*. Siedlce 2009, s. 26—32.

² Opisane w książce wyniki badań posłużą do opracowania wystandaryzowanego testu do oceny słuchu fonemowego u dzieci w wieku przedszkolnym.

neurologopedów i studentów wymienionych specjalności oraz innych osób zainteresowanych zagadnieniami związanymi z kształtowaniem się i oceną słuchu fonemowego.

Książka składa się z pięciu rozdziałów. W rozdziale 1. podjęto próbę usystematyzowania zagadnień dotyczących słuchu fonemowego, jego rozwoju i zaburzeń. Przedstawiono w nim również najpopularniejsze wśród pedagogów i logopedów narzędzia do oceny słuchu fonemowego, ze szczególnym uwzględnieniem prób opartych na badaniu za pomocą paronimów.

Rozdział 2. jest poświęcony rozwojowi mowy oraz najczęściej występującym wadom wymowy u dzieci w wieku przedszkolnym. Przedstawiono w nim także najczęściej wykorzystywane kwestionariusze do badania wymowy.

W rozdziale 3. opisano modele lateralizacji (ręki, oka i ucha) oraz ich mózgowo reprezentacje. Zaprezentowano również zaburzenia lateralizacji oraz związane z nimi konsekwencje w postaci zaburzeń w rozwoju słuchu fonemowego i mowy. Rozdział kończy przegląd metod badania lateralizacji.

W rozdziale 4. opisano metodologię badań własnych, przedstawiono narzędzia badawcze i przebieg badań.

Rozdział 5. zawiera analizy ilościowe i jakościowe przeprowadzonych badań. Pracę kończy *Bibliografia* oraz *Aneksy*, które są uzupełnieniem treści poruszanych w książce.

Kończąc ten krótki wstęp, chciałabym złożyć serdeczne podziękowania osobom, które wspierały mnie podczas wielu miesięcy pisania tej pracy. Dziękuję przede wszystkim mojej Rodzinie, mojemu Mężowi i Dzieciom za cierpliwość. Specjalne podziękowania za pomoc w opracowaniu książki kieruję do Pań: dr inż. Doroty Kalety, mgr Doroty Gabały-Pustoszkina, mgr Magdaleny Kowgier i Pana mgr. inż. Michała Sieliwończyka.

Szczególne wyrazy wdzięczności pragnę złożyć Panu Profesorowi Józefowi Porayskiemu-Pomście za recenzję i cenne wskazówki udzielone podczas pisania tekstu.

Aneksy

- Aneks 1 — Porównanie liczby opozycji i paronimów w próbach do badania słuchu fonemowego.
- Aneks 2 — Karta zapisu odpowiedzi.
- Aneks 3 — Rymowanki ułatwiające dzieciom identyfikację desygnatów.
- Aneks 4 — Wymowa badanych dzieci.
- Aneks 5 — Szczegółowa charakterystyka modelu lateralizacji ucha, oka i ręki w poszczególnych grupach wiekowych.
- Aneks 6 — Zestawienie wyników badanych dzieci.
- Aneks 7 — Zestawienie błędnych i prawidłowych odpowiedzi w poszczególnych grupach wiekowych.
- Aneks 8 — Liczba popełnionych błędów i odpowiadających im norm stenowych w poszczególnych grupach wiekowych.

Joanna Gruba

The evaluation of a phonemic sensitivity in children at the kindergarten age

Summary

A phonemic sensitivity is the ability allowing for the perception and diversification of speech sounds. It plays an important role in teaching reading and writing to children. The very publication presents phenomena related to the development of a phonemic sensitivity in children at the kindergarten age.

The book consists of five chapters. The first three describe the phenomena related to the phonemic sensitivity, as well as variables that underwent the examination, that is, speech defects and lateralization. The two subsequent chapters are empirical in nature. They include methodology of the research conducted, a description of the research tool and sample. The last chapter constitutes a presentation of the research results and conclusions. The main aim of the research in question was to establish phonological oppositions crucial to the examination of the phonemic sensitivity, as well as developmental norms in children at the kindergarten age with in the scope of the development of the phonemic sensitivity. Besides, the research was to answer the questions concerning the interdependence between a phonemic sensitivity and lateralization, speech and gender in children between 3;0—7;6 years of age. The research was based on the sample of 55 paronyms to which the scheme of the research as well as a child answer sheet were specially designed.

The material gathered allows for a better understanding of the nature of the development and phonemic sensitivity disorders, as well as a more detailed research.

Joanna Gruba

Die Bewertung des phonematischen Gehörs bei den Kindern im Vorschulalter

Zusammenfassung

Phonematisches Gehör ist eine solche Fähigkeit, die eine Rezeption und eine Unterscheidung von verschiedenen Sprachlauten möglich macht. Es spielt eine wichtige Rolle bei der Lesens- und Schriftstellerehre von den Kindern. Die vorliegende Publikation stellt die mit der Entwicklung des phonematischen Gehörs bei den Kindern im Vorschulalter verbundenen Probleme dar.

Das Buch besteht aus fünf Kapiteln. In den drei ersten werden die das phonematische Gehör angehenden Fragen und die erforschten Variablen, d.h. Sprachfehler und Lateralität erläutert. Zwei nächste Kapitel haben einen empirischen Charakter und betreffen die Methodologie der durchgeführten Forschungen, das Forschungswerkzeug und die Forschungsgruppe. Das letzte Kapitel dient der Präsentation von Forschungsergebnissen und Schlussfolgerungen. Das Hauptziel der Forschungen war, die für die Bewertung des phonematischen Gehörs wichtigen phonologischen Oppositionen und die Entwicklungsnormen im Bereich der Entwicklung des phonematischen Gehörs bei den Kindern im Vorschulalter zu unterscheiden. Die Forschungen sollten auch die Beziehung zwischen dem phonematischen Gehör und der Lateralität, zwischen der Aussprache und dem Geschlecht der Kinder in dem Alter von 3;0—7;6 Jahren beweisen. Die Forschungen gründeten auf eine Probe von 55 Paronymen, zu denen ein Forschungsschema und ein Bogen mit Kinderantworten angepasst wurden.

Das gesammelte Material erlaubt, einen Einblick in den Kern von der Entwicklung und von den Störungen des phonematischen Gehörs zu gewinnen und weitere ausführliche Forschungen zu führen.

Cena 16 zł (+ VAT)

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-226-2323-7